

ՇՏԵՄԵՐԵՆ

ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵՆՑ

ՀԵՏՈՐ 4.

1842

ԹԻՒ 40:

Հին ճարտարապետական վրայ :

Յոյները իրենց քանդակագործութեանը ու ճարտարապետութեանը մէջ գեղեցիկ ձևի ու համեմատութեան մասին ամէն ազգերը գերազանցեցին : Յունական շինուածքի մը ամենեւին պարզութեանը ու անոր մասերուն կատարեալ համեմատութեանը հազիւ կրցանք թէ որ երբէք կրնային հաւասարել ուրիշ ազգերուն ճարտարապետները : Նութեան մնացորդները ու նոր վարպետներուն գործքերը քննութեան տակ աւանդ բոլոր անձանց կարծիքները ասոնք են : Սեպուհ կուլիէլմոս Յովհաննէս հաշակաւոր անձը՝ որուն գիտութիւնը ու ընդարձակ հետազոտութիւնները իր կարծիքները կրկնաւերացունեն , թէպէտ և երկար ատեն արեւելեան լեզուներուն՝ սովորութիւններուն՝ ու հնութեանցը տեղեկութիւն ստանալու պարագայէն արեւելեան արհեստներու վրայով բարձր կարծիքներ ունի , բայց և այնպէս ընդհանուր գիտնականներուն հետք ինքն ալ կը միաբանի աս մասին : «Վրդարեւ զարմանալի է կրտէ՛ թէ ի՞նչպէս մէկ ազգ մը բոլոր աշխարհը գերազանցէ ան գեղեցիկ արհեստներուն մէջը՝ որոնք ընտիր ու ազատական կրկնուին , թէպէտ և մեքենակոնութեան չափ ընդհանուր պիտանաւորութեան չեն ծառայեր : Կուգեմք րոնէ Յունական ազգը , որոնց քանդակագործութեանը նոր վարպետներուն մէկը չի կրնար հաւասարել , ինչպէս որ միանգամայն ազնիւ քարերու ու մարմարի միջով անոնց պատուական մնացորդները ունինք . որոնց ճարտարապետութեանը նուաստաբար հեռւ վանց միայն կրնանք նմանիլ , բայց չենք կրնար մէկ յաւելուած մը ընել անոր վրայ՝ սուանց անոր շնորհաշուք պարզութիւնը խանգարելու » :

Գրեթէ անմիջապէս ջրհեղեղէն ետքը՝

Քանդակագործութիւն . օյմածը : Հետազոտութիւն . Եֆէնը :

որով Մսուած երկրի բոլոր բնակիչները կորսնցուց՝ բայց ՚ի իր ծառայէն Վոյէն ու անոր ընտանիքէն , երկրի վրայ ապրողները յայտնապէս սկսեցին ջանալ իրենց մէջը ընկերական կապակցութիւնները և նեղ : Հատ չանցած Բաբելոն ու Վինուէ քաղաքները շինվեցան Վերածնունդի ու Մսուրի ձեռքը . և ասանկ հաստատվեցան Վաղդէպոյց ու Մսուրի թաղաւորութիւնները՝ Վիրատ ու Տիգրիս գետերուն մօտերը : Երկու երկու կենդանի տարածեցաւ մարդկային ազգը երկրի վրայ : Վիրիկէ՛ Լաւրպա ու Մսուրի արեւելեան մասերը կանուխ լեցան գաղթականներով՝ ու զօրաւոր տէրութիւններու հիմերը հաստատվեցան : Սովսէսի ու Յեսուի ատենը՝ ջրհեղեղէն դեռ 500 տարի չանցած , Մսուրի մօտ ժողովրդը խիտ առ խիտ բնակիչներով ծածկված էր , ու շատ քաղաքներ կային շինված : Գիտենք ևս թէ անատենը Լաւրպա զօրաւոր թաղաւորութիւն մըն էր :

Բաբելոն քաղաքը՝ որուն աւերակներուն շատ ճանապարհորդներ այցելութեան դացած են , Տիգրիս ու Վիրատ գետերուն մէկ տեղ միացած տեղը շինված էր : Վաբու գողոնասորի ժամանակը՝ Վիրատուն 600 տարիի չափ առաջ , իր մեծաշուք փառաւորութեանը մէջ էր , ու անկից վաթսուն տարիի չափ ետքը Կիւրոս առաւ անիկա : Վինուէ կը կարծրվէ թէ Տիգրիս գետին վրայ էր գրեթէ երսունվեց աստիճան հիւսիսային լայնութեան տակը , հիմակվան Սուսուլ քաղքին մօտ . բայց իր տեղակները չեն երևար :

Ասոնք անոր համար աս տեղն նըշանակեցին որ ցուցնենք թէ մարդկային ազգը որչափ շուտով տարածվեցաւ այնչափ ընդարձակ երկրի վրայ : Բայց և այսպէս Վիրատունից թուոյն սկսելէն մինչև 1500 տարիի չափ առաջ հաւանականաբար Լա

սորեստանի բնակիչները Արշակունիքի մասին ծովեզերեայ սահմանները դեռ յառաջացած չէին, ու իրենց մէջը քաղաքավարութիւն և արհեստների մտած չէին: Բայց արհեստներուն յառաջադիմութիւնը սովորաբար յուշիկ կը լայ, ու բաղմամբիւ մարդոց և զուգե բաղմամբիւ ցեղերու ճարտարամբողջութեամբը ստացված գիտութեանը պըտուղն է: Չենք գտնար, ինտոր որ չի յուսացվիւր ալ. թէ Յոյները ճարտարապետութեան բոլոր սկզբունքներուն գիտութիւնը կամ նոյն գիտութեան մէջ ունեցած կատարելութիւննին մէկէն ՚ի մէկ ստացան:

Ահհար է գտնալ թէ ան յունական ճարտարապետութիւն կոչված ձևերը երբ հնարվեցան: Հոմերոսի ատենը յոյները անշուշտ ծանօթացած չէին ան ձևերուն և համեմատութիւններուն՝ որոնք որ ետքը այնչափ ճարտարութեամբ կը կատարէին: Բայ բանաստեղծը իր ոտանաւորներուն մէջը իր ժամանակին շինուածքներուն վրայ խօսելուն՝ անոնց նիւթին թանկագնութեամբը ու անոր փառաւոր գեղեցկութեամբը կը զովէ զանոնք: Աղիւնոսի պալատը ըստորազրեւուն՝ անոր վայելուչ համեմատութիւն՝ բարեձևութիւն կամ գեղեցկութիւն մը ունենալը չի յիշեր. միայն անոր ընդարձակութեանը ու իր նիւթին լուսավայլ շքեղութեանը վրայ կը պարտապի:

Տորիկեան ձևը կամ համեմատութիւնը՝ որն որ հիմայ պիտի ցուցնենք, առաջին եղանակն էր ճարտարապետութեան որ Յունաստանի մէջ զործածվեցաւ: Ահի քանիներուն կարծեօքը ասիկա գտաւ Տորոս Աքայիայի ու Պեղոպոնիսոսի թագաւորին Աղենայի որդին, ու ան ձևը ասկից առաւ իր անունը: Աւերիչներուն կարծեօքը Տորիկեան կոչվեցաւ անիկա Տորիկեցիներէն՝ կորնթոսի կիրճին հիւսիսային կողմը բնակող Յոյներէն, որ անանկ կը կոչվէին: Ալիթրուվիոս տորիկեան սիւներուն համեմատական չափակցութեանը գտնովելուն վրայ գեղեցիկ առասպել մը կը պատմէ:

Յոնիոսի առաջնորդեամբը Յունաց հատուած մը խրկըվեցաւ փոքր Ասիայի մէկ մասը՝ հոն բնակեցուցնելու զանոնք, ու

րոնք շինեցին Ափեսոս ու Սիլիտոս քաղաքները և ուրիշները: Հոս հաստատված վիճակները կոչվեցան Յոնիական, զաղթականներուն առաջնորդին Յոնիոսին անունովը: Երբոր հին բնակիչները աս քաղաքներէն դուրս քշվեցան, զաղթականները իրենց հեթանոսական պաշտօնը կատարելու համար տաճարներ շինել մտածեցին: Առաջին տաճարը ընծայվեցաւ Ապոլոնի փանիօնիոսի: «Ալ որովհետեւ աս տաճարս սիւնաղարդ կուղէին կանգնեցուցնել» կըսէ Ալիթրուվիոս, «ու ոչ անոնց սեպհական համեմատութեանցը վրայ տեղեկութիւն ունէին՝ ոչ ալ ինչպէս կազմըվելու ճամբան գիտէին» որ իրենց վրայի ծանրութիւնը տանելու և միանգամայն գեղեցիկ երևնալու յարմար դային, վասն որոյ մարդու մը ոտքը չափեցին՝ ու անոր երկայնութիւնը մարդուն բարձրութեանը վեցերորդ մասը գտնալով նոյն համեմատութիւնը տըւին սիւններուն. այսինքն անոնց բարձրութիւնը՝ գլուխին ալ հետ առնելով իրենց հաստութեանը վեցին չափ ըրին»: Ահա ասանկ՝ Տորիկեան համեմատութիւնը մարդկային ձևէն ընդունեց իր չափակցութիւնը՝ իր ուժը և իր գեղեցկութիւնը:

Աթէնքի մէջ Աթենաս չաստուածուհիին տաճարը Յունաց խիստ գեղեցիկ Տորիկեան շինուածքներուն մէկն է: Բայր ձևը ուղղանկիւնի է 228 ոտք ու 7 մասո երկայնութեամբ, ու 100 ոտք 8 մասո լայնութեամբ: Շաւկատը ութ սիւն ունի, ու երկու կողմերը տասներեօթական՝ անկիւններուն սիւններն ալ մէյտեղ հաշուելով: Բոլոր տաճարը երկու մասնի բաժնըված է մէկ պատով մը՝ որ գրեթէ իրեք ոտք հաստութիւն ունի: Բայ մասերուն մէկը ոմանց կարծեայր նայելով տաճարին գանձատունն էր, և ուրիշներուն մտածութեանը նայելով կառավարութեան գանձատունն էր ան: Բայ մեծածախ շինուածքը Պերիկլէոսի ատենը ու հուշակաւոր Փիդիապին կարգադրութեամբը շինվեցաւ:

Աղքատութիւնը քանի մը բանի կարօտ է բայց ազատութիւնը ամէն բանի:

Անկախ օրերս էլ ժայ :

Սոսկվայի աւերմանը երբոր Գաղղիացի զինուորները փլած եկեղեցիի մը ամէն կողմերը կորոնէին , մէկ մուտք սրահաձև տեղի մը վերջէն ծարը կանթեղ մը տեսան , որ փոքրիկ սեղանի մը առջևը կըսլուլուր լարկոր : Այժմաւ ամէնը մէկէն դէպի հոն յառաջացան , ու հոն շնորհքով հաղված օրիորդ մը գտան որ ծունկի վրայ աղօթքի պարապեր էր : Բայրջանիկ աղջիկը զին ուսուցնէրուն ձայնը աւանդուն ազեղողով ձայնով սկսեց զոչել , ու ինկաւ մարեցաւ : Բայ վիճակիս մէջը զինուորները զինքը վերուցին ու Գաղղիացի հազարապետի մը առջևը տարին : Իր շնորհազեղ դէմքին վրայ տրամուծիւնը ու յուսահատութիւնը հաւատարմապէս իրարու խառնելով կերակային : Երբոր խելքը զըլլելու եկաւ հազարապետը խնդրեց իրմէն որ իրեն պատահած աղէտները պատմէ :

Ինչ օգուտ ունի՞ ըսաւ օրիորդը , պատմել քեզի ան տանը թշուառութիւնները որ շատ չանցած պիտի կործանի : Բաւական է լսել թէ իմ հօրս անունը ձեր Թագաւորութեանը պատմութիւնին մէջ հաշուված է , և որ ինքը հիմայ պատուաւոր տառիճանի մը մէջ կըծառայէ ան զօրքերուն մէջը՝ որոնք մեր հայրենեացը պաշտպանութեանը համար արխապէս կըպատերազմինկոր :

« Իմ անունս է Բաւլոնա : Չեր Սոսկվա մոնարխն առջի օրը Սաթախքի պատերազմին մէջը ինքըզինքը անուանի ընող քաջ զօրավանի մը հետ պիտի կապվէի ես : Բայց մեր հարսանեացը հանգեսին մէջը իմ հօրս խացուցին թէ Գաղղիացիք քաղաքին գուռը հասեր էին , հայրս ալ հարսնիքը ձգեց՝ ու իմ նորահաս փեսայուցուս իր հետը առնելով աճապարեցին զինուորներուն գունդին հասնիլ : Սեր տառապանքը իսկոյն աճեցաւ : Հետեւեալ տուտուն երբոր մեր վրէտալից ընտանեացը հետ նստեր էի , թնդանութի ձայն լսեցինք , որ հետզհետէ կըմօտենար . ու ալ յայտնապէս իմացանք թէ պարտինք Սոսկվայէն ելլալ : Աւտի իսկոյն քաղաքէն փախանք . բայց երբոր Կուէմիլնի մօտեցանք , մեծ ամբոխ մը ելաւ դէմերնիս որոնք արադապէս մեզի զարնելով

բաժնեցին զիս իմ մօրմէս և իմ քոյրերէս : Իմ բարձրագոյն աղաղակովս ջանացի կանչել զանոնք : Բայց զէնքերուն ձայնը ու մոլեղին ամբոխի մը աղաղակը բոլորովն խափանեցին իմ տկար ձայնս :

« Ինչպէս որ Գաղղիացիք քաղաքը մօտենաւ բոլորը իրենց առջևէն քշելով դէպի Կուէմիլն յառաջացան : Ինոնց անառակութեան պաշտպանութիւն մը դառնալու համար ուրիշներուն հետը մէկտեղ վագեցի բերդը մօտայ , որ ապահով տեղ մը ըլլալ կըկարծէր : Կա որովհետեւ պատերազմողներուն մէջը չէի կրնար խառնել զիս , սուրբ Սիբայէլի եկեղեցին առանձնացայ , կայսերուն զամբարաններուն մէջը ապաստանարան փնտրուելու : Հոն գերեզմաններուն մօտը ծունկի վրայ ինկած կաղթի : որ ատեն քանի մը գազանաբարոյ զինուորներ յանկարծ իմ կեցած տեղս մօտենաւ , ու ան նուիրեալ և սրբազան ապաստանարանէն զիս դուրս քոշեցին » :

Բայրջանիկ աղջիկը իր պատմութիւնը լրջեղունելուն սկսեց զառնարցունք լալ , ու ինքըզինքը հազարապետին ոտքը ձգելով կաղաչէր կըպաղատէր որ իր առաքինութիւնը անպատիւ չընէ , ու զինքը իր ծնողացը ու ազգականներուն զարձունէ : Հազարապետը անոր տառապանքներուն վրայ զթութիւն ցուցնել կեղծաւորելով խոտացաւ թէթեցունել զանոնք : Իր տունը առաւ զանկա իբրեւ պաշտպանութեան տեղ մը , ու խոստացաւ որ պիտի ջանայ անոր հայրը ու տառապեալ մայրը գտնալու : Բայց աս առ երեւոյթս բարերարութիւնը միայն մէկ որոգայթ մըն էր անմիջ Բաւլոնան խաբելու , ու իր անհաւատարմութեանը և գազանային կերբերուն զոհ ընելու անիկա , ինտոր որ ըրաւ ալ :

Բայ պատմութիւնը սովորաբար ամէն քաղաքի աւերմանը պատահած աղէտներուն միայն մէկ օրինակն է . ու Վաբօմ անուն աւանատես վկայի մը պատմութեան քաղված հետեւեալ համառօտ պարբերութիւնը կը ցուցնէ թէ ինչ աստիճան դժոխային ջարթութիւններ կըգործըվին ասանկ ատեն :

« Բայ միտքերու մէջ Թագաւորութեան Վամբարան . Բաւլոնա :

մեծասարսափ վախը՝ զիշերային մթութեան մէջը սաստկապէս կաճէր անբարեբաղը սպաննելովորուն դուռում գոչումովը՝ ու մանկամարդ օրիորդներուն աղաղակովը, որոնք իրենց մայրերուն սրտատրոփ գոգերը կը դիմէին պատասխարվելու: Օգնութեանը ինքրդինքնին խիստ անսանձ անառակութիւններու տըւեր էին: Մէկ տուն մը ապահով չէր: Ոչինչ յարգութիւն կընծայվէր ազնուականութեան՝ մանկական անմեղութեան՝ կամ գեղեցկութեան արցունքներուն՝:

Օգնուն փիլիսոփայ:

Եւ երեւելի փիլիսոփան Կիպրոս կղզիէն էր: Ինքը առաջ առւելուական գործառնութեանց կը պարտապէր. ու անգամ մը փիւնիկէն դառնալուն փութորիկի մը պատահելով Բթէքի մօտերը իր նուր ցամաքը ինկաւ: Բայց նաւին մէջիները աղաւտեցան: Օգնուն վշտագին հանգամանքի մը մէջ զբաւաւանաւի մը խանութը մտաւ իր ժամանակը անցունելու, ու դիպումով Օգնափնի գործքերուն մէկը իր ձեռքը անցնելուն անանկ յափշտակվեցաւ անով՝ որ անմիջապէս վաճառականութեան պալատիլը ձգեց ու ինքրդինքը փիլիսոփայական ուսման պարտապէս տըւաւ: Եւ ուտով մեծ համբաւ ստացաւ իր իմաստութեանը ու զիտութեանը համար, ու շատ չանցած Բթէքի մէջ ակադեմիա մը բացաւ: Ստոյիկեան աղանդին հիմնադիրը ինքը եղաւ, ու քառսունըութը տարի իր վարդապետութիւնը հրապարակաւ սորվեցունելէն և խիստ կանոնաւոր ու ժուժկալ կեանք մը վարելէն ետէ՛ իննըսունըութը տարեկան հասուն հասակի մէջ մեռաւ:

Լսիկա երեւելի օրինակ մըն է անձերնիս կրթելու, ու սքանչելի քաջալերութիւն մը կը մատուցանէ ամէն անոնց որոնք իրենց ուսմունքները կեանքերնուն ուշ ատենը կը պարտաւորին սկսելու: Ինչու թէպէտ և բնաւ մէկը չենք քաջալերեր ուշ սկսելու՝ որ կարողութիւն ունի կանուխ սկսելու. բայց որոնք որ անյաջող պարագաներով աւտենին ուսման պարտապէս արգիլվեցան՝ ու կը վախնան թէ հիմայ ալ ատենը անցած է սկսելու, պիտի ըսենք անոնց, «Օգնունին

նայեցէք»: Եւ փիլիսոփան իր ուսմունքներուն սկսած ատենը քառսուն տարու եղած պիտի ըլլայ:

Բնական փիլիսոփայութեան հարցումներ:

Սիբի, Խաւար, Ժողով և Կոմիտէ:

Հարց. Ինչո՞ւ համար քանի մը միրգերուն առնուութիւնը կէվելնայ ծառին վրայ չորնալովնին:

Պատասխան. Ինչոր համար որ անոնց մէջի ջրային մասերը շոգիի դառնալով կը ցնդին, ու շաքարին քանակութիւնը տիրապէս կէվելնայ:

Հ. Ինչո՞ւ համար պէտք չէ փրցունել խաղողը որթէն մինչև որ կատարեալ հասունանայ:

Պ. Ինչոր համար որ չի հասած խաղողը ժողվելովէն ետեւ բնաւ էվելի չի հասունանար:

Հ. Ինչո՞ւ համար գետնախնձորը բոլոր ուրիշ խաւարտներէն էվելի սնուցիչ է:

Պ. Ինչոր համար որ իր մէջը շատ օսլայ ունի, որն որ աննդարար նիւթ մըն է: Սպէսը ևս իր մէջը շատ օսլայ ունի, և ան պատճառով աննդարար է:

Հ. Ինչո՞ւ համար շատ անձինք հազար ուտելէն ետքը քնափութիւն կը դգան:

Պ. Ինչոր համար որ հազարը կաթնային հիւթ մը ունի, որն որ ափիծի պէս քնաբեր կամ թմրեցուցիչ է:

Հ. Ինչո՞ւ համար պտուկերու սենեակին մէջը ջուրը դրված ծաղիկ կամ թաղարով տունկ պահվելու չէ:

Պ. Ինչոր համար որ ծաղիկները ու տունկերը զիշերը մեծապէս կը վնասեն օդին մաքրութիւնը առատապէս դուրս տալով իրենց մէջի ածխային թթուն (carbonic acid) ինտր որ մեր շնչառութեան ատենն ալ թոքերը կը զատեն անիկա կենդանական օդէն ու դուրս կուտան, որն որ խիստ վնասակար կաղ մըն է: Տե՛ս Եւրոպայի Պիլ. Գիտ. Հարց. Խ. Երեւ. 67: Երբեմն մարդիկ անզգուշութեամբ թաղարով մեծ տունկ մը եղած սենեակի մէջ քնանալով՝ առտրվանց մեռած գտնըված են, այսպէս խեղդամահ կը ըլլան ածխային թթունէն, ինչպէս որ ածուխի մեծ վառարան մը եղած ըլլար հոն:

Պ. Գրողութիւն:

Պեղորոգութիւն քաղաքին տեղը 1703ին անապատ մը անտառալեց ծախին մըն էր, միայն քանի մը ձկնորսի խրճիթներով. հիմայ երեւելի քաղաք մը կայ հոն՝ գուցէ աշխարհի քաղաքներուն աւանդէն երեւելին:

Սիբի. Եւթէ: Խաւարտ. Կոմիտէ: (Ս) Լայ. Խիշասար: Հազար. Խաւարտ: Նախին. Կալէբ:

Սահաւոր Նապատին սորոգորդութիւնը :

Վերիկէի մէջ Սահաւորի մեծ անապա-
տը տարածութեամբ Լաբրայի կէսին
չափ է : Կամ ուրիշ խօսքով՝ Սիջերկրա-
կան ծովէն դրեթէ իրեք անգամ մեծ է : Իր
երեսը շարժուն աւազով ծածկւում է : ու
տեղ տեղ ապաւաժ լեռներ ու ձորեր ու-
նի : Չորերուն մէջը ջուրերը կը հաւաքեն
ու կը սնուցանեն քանի մը փշալից թուփեր՝
ու խոտ : Տարիին մեծ մասը անապատին
չոր ու տաք օդը կարմիր շողի երևոյթ մը
ունի : ու հորիզոնը հրաբուխներու շարքէ մը
երաժ կրակին կը նմանի : Նապատին հասա-
րակ բոյսերը են՝ ծոթրինի նման համեմային
թուփ մը՝ քանի մը հիւթալից թուփեր ու
փշալից բոյսեր : Եւտ քիչ արմաւենիի
անտառներ ունի : Խեժաբեր ծառերու ան-
տառները անապատին վերջին ծարերը՝ Սե-
նկամալիայի մօտերը կը բուսնին : Կապիկ-
ները ու վայրենի այծերը սակաւաչափ բոյ-
սերով կապրին : Գայլամներուն երամբե-
րը կապրին մողեսներով ու խիւռջներով :
Եւ քանի մը վայրի բոյսերով : Բուրձները
յովազները ու օձերը սա զարհուրելի անա-
պատներուս արհաւիրքը աւաւել ևս կը
մեծցունեն :

Լս ընդարձակ անապատիս մէջը տեղ
տեղ արգաւանդ գաշտեր ալ կան՝ ուր որ
ջուր կը գտնուի . սա ջուր եղած տեղով անքը
Ուսի կը կոչվին : Կարաւանները սա տեղ-
վանքը կը ջնան : ու հոս կը բնակին նաև քա-
նի մը ցեղ թափառական Լաբայներ իրենց
ընտանիքովը ու անասուններովը : Բա ժողը
վուրդը շատ անգամ բոլոր անապատին մէջ
տեղէ տեղ կը փոխվի . երբեմն օրերով ու
շաբաթներով տեղ մը կը կենայ : ու անկից
դարձեալ կը լայ իր անասուններուն ճա-
րակ գտնալու կամ աւազակութիւն ընելու
համար : Իբրիկ մարդիկ կնիկ մարդիկ ու
զաւակներնին , ձիերնին և ուրիշ անասուն-
ներնին մի և նոյն ծածկոյթի տակ հաւքը-
ված կապրին : Իրենց ուտելիքն է՝ կորեկ՝
մաիդ՝ ալմա՝ խեժ՝ ու իրենց ուղտերուն և
կովերուն կաթը : Եւտ չափաւոր ու ժուժ-
կալ անձինք են : Ունին աղէկ տեսակ ձիեր :

Թուփ . աղաւթ . աղաւթ : Խեժաբեր . գաւի վերին :
Գայլամ . Կիւիլ խոշոր : Սողես . Կերէնի . Կերէնի :
Խիւռնջ . ապալանիլ : Յովազ . Կերէնի :

Սաղորդայէն և ուրիշ տեղերէ կարաւան-
ներ կանցնին սա անապատին մէջէն (Թիմ-
պուքթու երթալու որ Վերիկէի մէջ տե-
ղը մեծ քաղաք մըն է : Բա կարաւանները
շատ անգամ զիշերը ճամբորդութիւն կընեն
սաստիկ տաքին պատճառովը : ու անատե-
նը աստղերուն առաջնորդութեամբը կեր-
թան : Եւտակ առաջ չեն երթար՝ հապա-
մէկ Ուսիէն դէպի մէկալին : ուր որ հան-
դըստանալու ու կաղդուրելու համար քիչ
մը կը կենան : Սաղորդայէն (Թիմպուքթու
երթալու ճամբորդութիւնը 130 օր կը տևէ՝
ճամբուն վրայ տեղ տեղ կանկ առնելնին
ալ հետ առնելով :

Նապատին մէջի կարաւանները թափա-
ռական Լաբայներէն կողոպտուվելու ենթա-
կայ են միշտ : Ուրիշ վտանգ մըն ալ կայ՝
որ շատ անգամ իրենց կը պատահի . այսինքն
իրենց տիկերուն մէջի ջուրերուն հատնի-
լը : Լաբայ սա աղէտս կարաւանի մը վրայ
գայ : արդարեւ ողբալի կը լայ իրենց վիճա-
կը : Բնատեն իրենց ընթացքը կարագեն որ
եթէ հնար է նէ ջուրի մը հանին : Բայց
շատ անգամ յոյսերնուն մեծապէս կը զրկը-
վին : Բն կիզանող աւաղին վրայէն օրերով
առաջ կերթան միշտ ջուր գտնալու յու-
սով՝ և բնաւ անիկա չի գտնալով , մինչև
որ շատերնին կը սպառնաստուվին յոյսերնին
մէկ զի ձգելու ու իյնալ մեռնելու : Լա-
գուցէ ճիշտ անատենը կը սվի իրենց ընկեր-
ներէն մէկ քանի խիստ առաջ գացողնե-
րուն ձայնը , թէ՛ « Բհա ջուր , ահա ջուր » :
Սէյմալ բոլորը մէկէն գլուխնին կը փե-
ցունեն ու աչքերնին կը սրբեն ան բաղձալի
հեղանիւթը տեսնալու : Բհա մօտ է անիկա՝
որ արեգակին ճառագայթներովը կը շողջո-
ղայ ու անոնց գալուստը կը հրաւիրէ : Իսկ
անոնք տարապայման փափաքով առաջ կը
վազեն , ու մէյմալ՝ ինչ կընայիս , իրենց
անապատմելի տրտմութեանը համար ջուրը
ցամբեր , ու իր տեղը աւաղը՝ չոր ու կիզա-
նող աւաղը բռններ է : Բիւկա միայն ան է՝
որ կը կոչվի անապատին Սիւսի . կամ
մշուշը որ սովորաբար՝ ատանկ սահմանե-
րուն մէջ ճանապարհորդին աչքը կը խա-
բէ :

Սիւսի պէս թէ մարդոց և թէ անասուն

ներուն նեղութիւնը ալ անտանելի կըլայ . բոլոր զինքը յարուցանելու ջանքերը ծաղը
 Լն քաջագոր ձին շնչաստաւ գետինը կը կրնէ : Տէրն ալ փութ տեղը իր շահախնդիր
 փրփի դաշտին վրայ՝ ու կըթըւի թէ իր տէ աչքերը հորիզոնին բոլորտիքը կըպըտըտ-

Անապատի ճամբարներն :

ցունէ օգնութիւն մը կամ յոյս մը տեսնալու : Սիւսի նոյն տոջորող արեգակը ու նոյն պայծառ երկինքը կըտեսնայ : Նայէ թէ յուսահատութիւնը ինչպէս հանգչեր է ան ծերունի մարդուն դէմքին վրայ . ու տես թէ ինչպէս մահուան տագնապը անյուսութեան հետ կըխառնուի իր աղջկանը դէմքին վրայ՝ որն որ ինքը կըդրկէկոր , որպէս զմէկտեղ մեռնին երկուքը : Իրենց քովի կիսամերկ ծառանին ևս իրենց թշուառութեանը բաժանորդ է հիմայ՝ որ ալ չի կրնար իր ծառայութեամբը անոնց դիւրութիւն հանգստութիւն մատակարարել . և

ասանկ ամէնը մէկտեղ կըկորսուին , իրենց չորցած ու ճերմակած դիւրը իրենցմէ հտքը եկող ճամբորդներուն ճամբու նշան ձգելով :

Ասանկ եղաւ մէկ կարաւանի մը 1805 ին՝ որ 2000 անձինք էին ու 1800 ուղտ ունէին հետերնին : Ասոնք սովորական իջևաններուն տեղը ջուր չի գտնալով՝ վերջապէս մարդիկն ալ անասուններն ալ ծարուռութենէ մեռան :

Աս տեղը նոյն անապատին մէջը խիստ տարբեր տեսարանի մը վրայով ճանապարհորդի մը ըրած ստորագրութեանը նայինք :

Ինքը անապատին մէջը կարաւանի մը հետ գտնուէր է , որ երկան ատեն շատ նեղու թիւն կրէր էն ջուրի համար :

« Կէս զիշերը մօտ էր » կըսէ « երբոր ճախնային տեղ մը հասանք , ուր որ բարձրը ու խիտ առ խիտ մայաւաներուն մէջէն յստակ առու մը կը վազէր . բայց առանկ պահած էր ասոնց մէջը՝ որ բուն խակ առուն տեսնալու կարողանալնէս շատ առաջ անոր վազելու ձայնը կը լսէինք » : Երկար ճամբորդութենէն ու մինչև անգամ զիշերվան օդին սաստիկ տաքութենէն ձիերը խիտ ծարաւ էին . իրենց աճապարելը խննջիւնը ու ամենուն մէկէն դէպի մէկ մասնաւոր նպատակի մը վազելու անհամբերութիւնը իրաւացունէ մեզի առաջուց ցուցուն թէ ջուրի մը կը մօտենանք կոր , որն որ իրենք իրենց զօրաւոր հոտառութեամբը զգացեր էին մեր անոր ձայնը լսելէն ալ շատ առաջ :

Գետակին հզօրքը հասնելնուս՝ որուն պատճառովը անասուններուն անզուգի լի կատաղութեամբը բռնութեամբ ճամբաներնուս դէպի հարաւ խոտորեր էինք , զետեղերքը ջուրին երեսէն այնչափ բարձր գտանք որ ձիերը չէին կրնար խմելու հասնիլ : Սէկ քանիները մնացածներէն էվել անհամբեր ըլլալով ինքզինքնին հանդերձ իրենց վրայ հեծնողներովը ջուրը նետեցին , ու լողալով ցածկուկ տեղէ մը կըրկին ցամաքը ելլալով խել մը դժուարութեամբ կըրցան ազատիլ . բայց երկուքը՝ որոնց բռնը ուրիշներէն ծանրը կէկ էր՝ միանգամայն իրենց տէրը և անոր բռնը վրանին ունենալով , խեղդովեցան : Գետակը նեղ էր բայց խորունկ , ու կակուղ տղմոտ յատակ մը ունէր , ուր որ ուրիշ ձի մը անանկ հաստատ մկվեցաւ որ քանի մը րոպէին մէջը խեղդովեցաւ : Ուղտերը զետին հզօրքէն համբերութեամբ առաջ կերթային , ինտոր նաև կարաւանին մէջէն առնոք որ հետեւին ջուրի տիկեր կամ ուրիշ ամաններ ունէին տակաւին քիչ մը ջուրով . բայց ձիերը իրենց վրայ հեծնողներուն բոլոր զօրութիւնովը չէին կրնար զսպմել զետէն ետ պահելու , ինչպէս որ ծարաւ ճամբորդներուն բազմութիւնն ալ՝ որոնց

շատ աման չունենալով զետէն ջուր հանելու՝ անհամբեր ձիերուն օրինակին հետեւցան , ու խակոյն առուին մէջը մտան :

« Աս տեսարանը՝ որ զիշերային մթութեան՝ անասուններուն աղաղակին մէջը , ամբոխին ցնծութեանը ու կուիւն մէջը , ու բոլորովին անակնկալ պատճառէ մը զալու վտանգին անորոշ և թերևս առաւելեալ կասկածներուն մէջը գրեթէ զարհուրելի կերպարանք մը ունէր , որ մէկ ժամէն էվել տուեց » :

Բայց Սահաւայի մեծ անապատին մէջէն անցնելու ճամբորդութիւնը երրորդ վտանգ մըն ալ ունի : Եսիկա կը կոչվի Սեհ-ճ կամ Շ-ճ , այսինքն անապատին փոթորիկը , որ կարմիր աւազը ահագին ալիքներու նման կուռեցունէ ու կը հոլովէ իր առջին , ու անապատը ալեկոծեալ ծովու մը կը նմանցունէ : Ես պատճառովը Երապները անապատը կը կոչեն՝ Պահր ակ-Սահր , որ ըսել է Հասար-Շոյով : Ահրջապէս աւազը ալիքներու նման ուռենալէն ետև կըսկըսի ամպերու պէս օդին մէջը լենալ՝ ու հովին առջևը իյնալով երթալ , սև գունով ու զարհուրելի կերպով : Երբոր հեռուէն կարաւանի մը կը մօտենայ , օդին մէջը տխրագին անշարժութիւն մը կը զգանք . մէկ յարդաղոյն երերուն լոյս մը կը լայ երկինքէն՝ ու երկինքը կերևայ թէ երկրիս կը մօտենայ . հորիզոնն ալ կը թրել թէ կը մօտենայ ու աս սասանութեանս մէջը բռնոված խեղճ ճամբորդները առաւել ևս կը սասանեցունէ : Ենտենը թէ որ բաւական ժամանակ չըլլայ փախչելու՝ իրենց աղաւտութիւն գտնալու մի միայն յոյսը է՝ ձիերնուն վար իջնալ ու ինքզինքնին երեսուն վրայ դնելնը փութել բերանին ու աչքերնին գոցելով , որ աւազին հեղճուցիչ մասունքներէն ու Սեհ-ճին զարհուրելի թունաւոր շողիէն պահեն զանոնք : Ուղտերը աս զիպուածիս մէջը բնական աղքեցութեամբ՝ իրենց քիթերը աւազին մէջը կը թաղեն նոյն դիտաւորութեամբ . բայց ձիերը թէ որ նոյն նախապահարանութիւնը ընելու կը թրված չըլլան , թէ և մահուան ջափ չըլլայ ալ նէ շատ սաստիկ կը տանջուին : Երբոր վտանգը անցնի ու խռովեալ և մարած ճամբորդը իր երեսի վրայ ինկած դիրքէն ելլայ կանգնի , շատ անգամ կը գտնայ՝ որ բոլոր ճամբու

նշանները աւելիք դացեր են՝ կամ աւաղին մէջ թաղվեր են, որոնք իր ճամբուն մէջը իրեն աւաղնորդութիւն պիտի ընէին. իր ընկերները հողնութենէ՝ տաքէն՝ կամ խեղճ զրվելով մեռած են. կամ թէ որ աս աղէտ ներք իրեն չի պատահին, իր պաշարը՝ իր

Լաւի փոխիլ :

հանգերձները՝ իր ապրանքը թէ որ բոլորովին ապականած չեն ալ նէ շատ վնասած են աւաղէն՝ որ անանկ բարակ է ու ամէն տեղ կը թափանցի, որ խիստ աղէկ կապված ու զգուշութեամբ պահպանված բեռներուն մէջ ալ կը մտնայ :

Հալածանք գիրքերու գէտ :

Կամ ուրանար թէ մեծապէս հարկաւոր է զգուշաւոր աչքով նկատել գիրքերուն վարմունքը մարդոց վարմունքին պէս, և հետեւապէս իբրեւ չարագործներ արգիլել բանտարգել ու սաստկապէս պատժել անոնք. քանզի գիրքերը իսկապէս անկենդան իրեր չեն՝ հապա իրենց մէջը կը պարունակեն կենսական զօրութիւն մը, որով ճիշտ դիւրեմք ծնանող անձին պէս գործունեայ են. մանաւանդ թէ իբր սրուակի մէջ կը պահպանեն ան մոգին ամենազուտ զօրութիւնը և էութիւնը որ դիւրեմք յղացաւ : Սակայն ասոր հակառակ՝ թէ որ զգուշութիւն չի գործածվի, գրեթէ նոյն բան է մարդ մը սպաննելը ու աղէկ գիրք մը կորսնցնելը՝ ո՞վ որ մարդ կըստաննէ՝ բանական էակ մը՝ Լստուծոյ պատկերը կըսպաննէ. բայց ան որ աղէկ գիրք մը կը կորսնցնուի՝ նոյն խակ

բանականութիւնը կըսպաննէ, Լստուծոյ պատկերը իբրեւ թէ իր աչքէն կը զարնէ կըսպաննէ : Հատ մարդիկ կան որոնք աշխարհիս վրայ բեռ են. բայց աղէկ գիրք մը երևելի անձի մը կենդանական արիւնն է զմեռած ու պահված անոր մեռնելէն ետքը ապրելու համար : Իրաւ է որ բազմաթիւ դարերը չեն կրնար վերանորոգել կեանքը՝ որուն կորուստը զույգ մեծ բան մը չէ. անանկ ալ դարերուն հոլովմունքը կարելի է չի նորոգեր մեծ ժրված ճշմարտութեան կորուստը, որուն պակասութեանը պատճառով վը լման աղգեր յետին վատթարութեան մէջ կ'իյնան : Այնպէս որ պարտիք զգուշ կենալ հասարակաց օգտին համար աշխատողներուն կենդանի գործքերուն դէմ հալածանք յարուցանելու, գիրքերուն մէջը պահված ու դանձրված մարդկային զմեռած կեանքը կորսնցնելու. որովհետեւ կը

Թիւնս կըլորնչի, ու ինքը կըդժուարի ու կըստքոտի: Բայց Վրբատոնեան անխըւով ու հաստատուն հաճութիւնով մը կը տեսնայ աշխարհի անցնիլը: «Վհա կըսէ ինքը, ապականացու աշխարհ մը կըտես նամ որ կանցնի կերթալոր, և սակայն չեմ լքանիր. քանզի Թէպէտ և իմ արտաքին մարդս կապականի, բայց ներքին մարդը օր ըստ օրէ կընորոգի: Բնաճեազործ բը նակութիւն մը ունիմ ես, յաւիտենական երկնից մէջը: Թ. Կրն. Դ. 1: Եւ բնակութեանս կըստասեմիոր: Հոսսակտուր չեմ ըլլար ես երբոր լսեմ Թէ կեանքին երկարութիւնը միայն Թղաչափ մըն է. գիտեմ ես ատիկա: Ղուն ինծի կըսես Թէ իմ խըրանս պիտի կործանի, բայց ի՞նչ կըլլայ ատկից: Վիտեմ ես որ որդերուն կերակուր պիտի ըլլամ»:

Սարգիս Խառնուածիւրուն զայ:

Խառնուած ըսելով կիմանանք մարդուս ընդառնոյ հակումները: Խառքանչիւր անձն մասնաւոր հակում մը՝ կամ դոնէ բարոյական կամ մտաւոր յօժարութիւն մը ունի, որով ինքը կորոշվի:

Յոյն փիլիսոփաները երկար պարապեցան աս առանձին պէսպիսութիւններուն վրայ, ու խառնուածները կտրգի մը դրին: Հիպոկրատէս աս մտաւոր հակումները չորսի բաժնեց. այսինքն՝ Վրինային, Մաղձային, Մարասային, և Մեւամաղձային. յետին փիլիսոփաները ուրիշ խառնուած մ'ալ էվէթուցին, որ է Տղային:

Վրինային խառնուածը արիւնի երակներուն զօրաւոր գործողութենէն ու զօրութենէն կախեալ է: Եւ խառնուածս ունեցող անձին զարկ բաղկին զօրաւոր կանոնաւոր ու արագ է. մարմնին արտաքին երեւոյթը զուարթ, դէմքը կայտառ է: Կարճ խօսքով ալիւնային անձը սովորաբար գեղեցիկ դէմք ու ձև ունի, յստակ ու փայլուն աչքեր՝ բաց դոյն մազ, ու քաջաւողջ և զուարթութեան կերտարանք:

Բարոյական որպիսութիւնները ևս համեմատ են ասոր. մարդասիրութիւնը ու

զուարթութիւնը իր բնութեանը գլխաւոր հանգամանքներն են: Բայց և այսպէս՝ ասանկները ըստ մեծի մասին բնութեան գըրդըւմամբ կըգործեն քան Թէ մութին տրամաբանութեամբ: Վիւրութեամբ կըզայրանան և նմանապէս զիւրութեամբ կըզիջան: Վիտութեան զիւրին մասերուն մէջ սովորաբար աղէկ կըյառաջանան. բայց խորունկ դրոց աշակերտ ըլլալու բաւական յարատեութիւն չունին: Հաճելի անձինք են, բայց հաղիւ իրենց մէջէն խիստ խմաստուն կամ մեծ մէկը կըլլայ:

Մաղձային խառնուածը կըյուցընէ Թէ մարմնին կարգին մէջը լերդերը ու մաղձային գործարանները զօրաւոր են: Եւ խառնուածը ունեցողները հասարակօրէն գեղեցիկ չեն ըլլար, ոչ ալ շնորհաշուք վարմունքով նշանաւոր կըլլան. բայց շատ ուրիշ աղէկ ձիւքերով զարդարւած են: Ուղիղ դատողութիւն՝ յարատեող զօրութիւն՝ ալազ ըմբռնում և սուր միտք կունենան: Եսնք հանձարամիտ բանիւրուն անձինք են՝ որ ուրիշ մութը տէր եղողները իրենց կը ծառայեցունեն:

Մաղձային անձը սովորաբար դեղնադոյն մարմին ունի, մութ գոյն ու բարակ մազ. մութը չոր է ու կաղմուածքը նիհար. բայց աչքերը փայլուն են, ու շատ անգամ գեղեցիկ: Եւ կարգէն եղողներուն վրայ տիրապետող կերքը փառասիրութիւնն է. Թէ որ աս կերքս աղէկ կառավարվի, մաղձային անձը առաւելապէս աղէկ կըլլայ:

Վսկից ետքը կուգայ Մաղասային խառնուածը: Եւ խառնուածիս տէր անձը սովորաբար բաց դոյն մազ կունենայ, դէմքը լեցուն ու գէր կըլլայ, ու աչքերը հանդարտ կամ ծանր: Օտրիւքազկին ծանր է, ու բոլոր կենսական գործողութիւնները Թոյլ: Յեշողութիւնը տկար է. ու լսիկ կենալը մաղասային անձին սիրելի բաղձանքն է:

Մեւամաղձային խառնուածը մաղձային խառնուածքին կրնանի, միայն Թէ ջղային տկարութեամբ և կամ ուրիշ ախտով մը մասնաւոր տարբերութիւն մը կընծայվի անոր: Մեւամաղձոտ անձը սովորաբար մութ դեղն գոյն մը ունի ու տխուր դէմք մը: Իր կաղմուածքը է նիհար՝ ուժով՝ մագըրը շիտակ՝ բարձրահասակ ու վտիտ, բայց

Մաղձային, Կաղմուած: Մաղասային, Կաղմուած: Մեւամաղձային, Գաղա Կեղմուած:

չէ թէ գէշ կազմութիւն . միայն թէ կուրծքը նեղ է որ թոքերուն ազատ գործողութեանը արգելք կը լինայ :

Մարմինին տխրութիւնը իր մտքին ալ կրնէր գործէ . մեղամաղձոտ անձին խորհուրդները տխուր խորհուրդներ են , ու իր բնութիւնը կասկածոտ է : Իր բարեկամութեանը մէջ հաւատարիմ է , բայց կրած վնասներուն ներում չնորհելու դանդաղկոտ է , ու անջնջելի կրտաւարին անոնք իր մտայն մէջ : Եւրոպայի բաւական շարժաւիթները զինքը 'ի դործ կը շարժեն , իր կարողութիւնը ու բնորութիւնը նշանաւոր է :

Չղային խառնուածքը աս անունը ունի ինչու որ աս տրամադրութիւնը արտաքին յարձակումներու շատ ընդունակ է : Աս խառնուածքիս տէր եղող անձերը զիւրապատրաստ են կամելու . բայց զիւրապիւփոխ կատարելու : Կուրք և բարակ մազ ունին , բարակ մորթ , բարակ ու կակուղ ջղեր , ու ընդհանրապէս՝ թէպէտ չէ թէ միշտ , վատուժ կազմուածք : Իրենց արագ շարժումներովը ու արագութիւնովը կը բռնուին , և շատ անգամ առողջութեան մասին զիւրապնասել են : Շարտարամիտ անձինք են , բայց խորին տրամաբանութեան ու ազդու ճարտարախօսութեան մասին շատ անգամ կը տկարանան :

Բայց սակայն հազիւ կը գտնուին որ մէկ անձն մը աս խառնուածքներուն մէկը միայն կատարեալ ունենայ : Հատկապէս տրամադրութիւնը սովորաբար խառն կը լինայ : Մաղձային խառնուածքը շատ անգամ ջղային խառնուածքին , կամ արիւնային մաղձայինին հետ խառն կը լինայ , ու երբեմն աս իրենք խառնուածքները իրարու հետ կը միաբանին մէկ անձի մը վրայ . բայց արիւնային ու մեղամաղձային խառնուածքները սովորաբար չեն միաբանիր :

Խառնուածքները սովորութիւնով ու վարժութիւնով շատ կրնան փոխվիլ : Հեշտասիրութիւնը ու շուայութիւնը արիւնային զուարթ անձը մաղձային կը լինէ , և մինչև անգամ թանձրամոտութեան կը փոխուի անիկա . ու մաղձային խառնուածքը հանդարտակեաց ծուլութեան կրնայ փոխվիլ : Ինչ հակառակը մաղձային ծանրաշարժ բնութեան տէր մարդիկ իրենց մարմինները ու

մտքերը շարունակ գործածելով զուարթ ու ժիր կրնան ըլլալ՝ ինչպէս են բնականաբար արիւնային ու ջղային խառնուածք ունեցողները :

Չնոյնքան արագ և արիւնային ջղային :

Անոնք կը հաւատանք որ մարդկային սեւեռին մէջ ճշմարտութիւնը թուլութեամբ բռնվելուն միտ պատճառը ծնողներն են , որոնք իրենց զաւկներուն մանկութեան տունը սուտ խօսքերով կը խաբարեն անոնք : Հաստատուն տալու որութիւնները ետքէն որչափ որ կրնան ըլլալ նէ , ան ատենն ալ նոյնչափ աղէկ կրնան ըլլալ : Հաւանականաբար ան ատենն է որ մէկ տղի մը բնական հակամիտութիւնը երեւան կը լինայ :

Հոտ անձինք կան՝ որոնց մեծապէս աւտելի է ստուութիւնը , ու իրենց զաւկները անոր մէջը բռնեն նէ ծեծով կը պատժեն , բայց և այնպէս խիղճ մը կասկած մը չեն բնոր խիստ եղեւնաւոր ստուութիւններ խօսելու անոնց և գործելու : Ինչ ծնողներ կան որ փոքր 'ի շատէ աս բանը կրնան . թէպէտ և անտարակոյս առանց խաբէութեան եղեւնաւոր մեղքովը յանցաւոր խորհելու են անոնք : Հոտ ծնողներ կան՝ որոնց զաւկներնին կաւաւարելու բոլոր գործը խորամանկութիւն ու խաբէութիւն է : Ինչդ՝ տղաքը իրենց խաղերուն մէջ կը խափվին , իրենց կերակուրներուն մէջ կը խափվին . իրենց հանդերձներուն մէջ կը խաբվին : Սուտեր կը զրուցվի անոնց որ համոզվին իրենց անհաճոյ եղած բանը ընելու : Թէ որ տղի մը դեղ տրվելու է , մայրը կըսէ թէ աղէկ բան մը պիտի տայ իրեն խմելու . թէ որ տղան չուզէ խմել , կըսէ թէ բժիշկը պիտի կանչէ իւր ականջները կտրելու , կամ ականջները քաշելու . կամ թէ կըսէ որ զինքը պիտի ձգէ երթայ , ու ասոր պէս հազար բաներ , որոնց ամէն մէկը կրնան անգամ մը խաբել տղան ու անատենը բանը առաջ տանիլ , բայց ետքը անշուշտ չի պիտի կրնան ընել :

Ծնողները շատ յարմարութիւն ունին իրենց զաւկները հանդարտեցունելու համար զանազան խօստմունքներ ընել՝ որ աւանդին միտք չունին անոնք կատարելու :

Օրինակի աղադատ թէ որ ուտելու բան մը մէկ ղի վերցունէլ ուղեն , վախնալով թէ վնասակար է ան , տեղ երթալու կամ ժուռ դալու կամ ուրիշ անոնց հաճելի եղած խոստումներով մը անոնց միտքը կը պառկէլ ցունեն . բայց ամենեւին միտք չունին ըսածնին կատարելու : Բնիկա սուտ խօսիլ է , շեփշիտակ սուտ խօսիլ է :

Մարդիկ տղայոց բրած իրենց խոստ մունքները կտորելը բանի տեղ չեն սեպեր , թէ որ անոնք կատարելը կատարելապէս յարմարաւոր չըլլայ նէ : Բայց տղայոց եղած խոստումները ամենեւին կտորելու չէ , ինչու որ թէ որ պատճառ մը կայ ալ նէ անոնք չի պահելու չեն իմանար անոնք : Ես սոսկ խոստումները պարտին զգուշու թեամբ պահելի , որչափ անյարմար ըլլայ անոնց կատարելը և որչափ ալ անզուշու թեամբ եղած ըլլան : Վանդի տղին բալրոյական ունակութիւնները հազարապատիկ աւելի պիտանաւորութիւն ունին քան թէ ծնողքին ասանկ անյարմարութիւն ունենալը :

Սոսիալական-Ֆիզիկ :

Իմ հոգածութեան մեծամեծ պատճառներուն մէկը աս է որ չըլլայ թէ իմ գործքերովս ուրիշները և մանաւանդ ես զիս խաբեմ : Ես չափ զիւրիս է առ երևոյթս առաքինութիւն գործելը , ու անանկ դժուարին է սրբին յօժարութիւնները մաքրել ու շիտկել , որ եղածէս աղէկ երևնալու հանապազօրդեան վտանգին մէջ ես զիս կը զգամ . և ճամբարտապէս կը հաւատամ թէ հնարաւոր է որ մէկ մարդ մը իր բոլոր կեանքը հրաշալի առաքինութիւններու և հաճոյական որպիսութիւններու տեսարան մը ընէ , առանց երբեք դարձուելու իր ոտքը գէպի նեղ ճամբուն , ու իր երեսը գէպի նեղ դրանը :

Կրօն :

Կրօնքին վրայ եղած բոլոր սահմաններուն մէջ մէկը չեմ գտնար անանկ ճիշտ և կատարեալ սահման մը ինչպէս որ աս , թէ Կրօնք է անանկ հաւատք մը Սուրբ Գրոց վրայ որ սրտին ու փարքին մէջ միշտ կենդանի ներգործութիւն մը կը ընէ : Մարդիկ թող քննեն՝ գտնեն Սուրբ Գիրքը , թող գիտեն կամ տարակուսին անոր վրայ , և կամ թող հաւատան անոր . և սակայն մէկը չի կրնար ճամբարտապէս կրօնասէր մարդ կոչելի մինչև որ անանկ չի հաւատար անոր որ միշտ իր մտքին մէջ ունակական գործնական զգացում մը կրէ անոր ճամբարտութիւններուն վրայ , ու միշտ անոնց համեմատէ իր վարքը :

Մարդիկ Կրօնէսէն ինչ :

Եւք և ականջք մտքին ընդունարաններն են , և մինակ լեզուին գործն է ընդունած դանձր խարճել . անոր համար թէ որ մտքին ծախքը և կամուտքէն շուտ դուրս տրվին , միտքը պիտի աղքատնայ , և խարճելու ստակ պիտի չունենայ : Ես որ դեմ ալ ներս եկածները դուրս չի տալով անանկ ներսը մնան , միտքը շուտով պիտի չունենալու . որ անանկ ինքրորդինքն ձանձրութիւն պիտի պատճառէ . և ուրիշին օգուտ պիտի չունենայ : Ես ասանկ պիտի չընեմ . ոչ բնաւ չի խօսելով շատ պիտի հաւաքեմ , որ ազաճ չըլլամ . և ոչ ալ քիչ հաւքելով շատ պիտի խարճեմ , որ մտաւոր չըլլամ :

Միլիոններու երկուսու ճամբար :

Թէ որ մոլորակներուն հասնելու չինձու ճամբայ մը ըլլար , ու կառքեր բանելու համար չեղելով , շոգիի զօրութիւնով գիշեր ու ցօրեկ անխափան առաջ երթալով ամէն մէկ ժամը անպակաս իրեք հարիւր մղոն արագութիւնով . 240,000 մղոն ճամբայ ընելով լուսինին հասնելու համար լման տարի մը պէտք է : Եւ որովհետեւ մեր դրութեան մէջ խիստ հեռաւոր մոլորակը չերէշլ՝ լուսինին մեզմէ ունեցած հեռաւորութիւնին հետ բաղդատելով 7000 անգամ մեզմէ հեռու է . այսպիսի մենք հաշիւով տարիներ կու գէ անոր ալ հասնելու :

Երաժշտութիւն և համար գեղարվեստ :

Ես պաղելի չորս ունիկ , և լուծէ անիկա օխայ մը տաք ջուրով . բանդակեղէն լաթ մը թաթիկէ անով , և միջոց չի տալով զիր երաժիշտ վրայ . շուտով որ լաթը չորնայ՝ հանէ զանիկա , ուրիշը թուէ զիր վրան . և քանի որ չորնայ նէ (որ առջի բերանը էվելի շուտ կըլլայ) դու ժամանակ չանցունելով նորէն զիր , ցաւը շուտով կըկտրի . և այս գործադրութիւնը շարունակելով քանի չորս ժամու մէջ վերքը կը ընտանայ . մանաւանդ՝ երբոր աս գեղը երածը ուռելէն առաջ գործածվի նէ : Պաղելիին պնտացնող և չորցունող զօրութիւնը բոլորովին զանոնք կը խափանէ : Ես սաստիկ երաժիշտ երգող կը պատճառին տաք ջուր թափվելէն , հալած մետաղներէն , փոսփորոնէն , վառօղէն և այլն , ասոնց առջէն աս գեղով ընտանացած են :

Սուրբ Գրոց յոգորդի Գործածութիւնը :

Ես սուծոյ մեզի ընելու մենք հարցմունքը ան չէ որ Սուրբ Գրոց ճամբարտութիւններուն խելք հասցուցեր ենք , թէ չէ . բայց թէ անոնք մեր սրտերուն ասանկ յարմարած ենք , որ փոխութիւն մը առաջ բերած ըլլան , և հաւատքի ու համբերութեան սկզբունքները ըլլան : Ես կէց պակաս բան մը չի կրնար ապահով վիճակ մը ունենալու վկայութիւնը ցուցնել :

Պաղելի . շառ :

Լաւրոպայի ու Բերբեգայի յիմարանոցն
բուն լըայ :

Քանի մը տարիէն հետէ Լաւրոպայի ու Բերբեգայի Սիւրբեալ Կահանգներուն մէջ, քանի մը մարդասէր անձինք իրենց ու շաղրութիւնը խելագարներուն վիճակին վրայ դարձուցին : Խելագարութիւնը մարդկային սեռին պատահած չարիքներուն ամենամեծն է . ու առջի դարերուն մէջ աս ախտովս նեղեալ անձերը կը համարվէին թէ երկնաւաք պատիժի մը տակ կը լուսնջըվէին, և որպէս թէ ոչինչ մարդկային օգնութիւն խկապէս կը նար թեթեւցունել անոնց տառապանքը՝ կամ շրջել ան դատաստանը՝ որով իրենք գտտապարտութիւն էին : Լաւրով հետեւ կորսրված բանականութիւնը կրկին գարձունելու բոլոր ջանացողութիւնները գրեթէ անօգուտ ըլլալ կը կարծուէին, հարկաւ հազիւ երբէք ՚ի գործ կը ըլլըվէին անոնք, և հետեւապէս շատ քիչ անձանց խելագարութեան ախտէն բժշկըվելը երբէք խնայված էր :

Լսուամիական նախապաշարմունքը տալաւին իսպառ վերցըված չէ շատ ժողովրդոց մէջէն՝ որոնք ուրիշ մասերուն շատ լուսաւորեալ են : Լաւրոպայի ու Բերբեգայի Սիւրբեալ Կահանգներուն մէջ մինչև աս մօտ տարիներս յիմարանոց մը չի կար՝ ուր որ անոնք մարդասիրաբար ու խնամով դարմանվէին, բժշկական ճարտարութեան ու Վրիստոնէական մարդասիրութեան ազդած ամէն բաները իրենց ըլլըվելով : Թէ որ իրենց ախտը զայրանալով կատաղութեան ու մոլեգնութեան մէջ իյնային՝ ինչ տոր որ շատ անգամ խելագարներուն կը պատահի, անատենը տունը շղթաներով կը կապվէին՝ կամ աւողջութեան վնասակար բանտ մը կը դրվէին, ու որ իրենց ախտը գրեթէ միշտ մեծապէս կը զայրանար ու հազիւ յոյս կը ձգէր բժշկըվելու : Եւ նիւթիս վրայով եղած քննութիւններէն խնայված է, թէ Սիւրբեալ Կահանգներուն մէջ բանտերը ու կրթութեան տունները զրկւած բազմաթիւ խելագարներէն միայն իրեք կամ չորս անձինք բժշկըված են . բայց ասոր հակառակ յիմարանոցն

Յիմարանոց . իմարանէ :

նոցներուն մէջը եղած յաճախ փորձառութիւններէն զտնրվեցաւ թէ կատաղելու մոլեգնած խելագարները բոլոր ուրիշներէն աւելի զիւրութեամբ կը բժշկըվին եւ բոլոր ըստ պատշաճի դարմանվին :

Երբոր ան ապերջանիկ անձը կամ բոլորովին կորսնցունէ իր բանականութիւնը՝ և կամ ըստ մասին խանգարի իր միտքը, ուր բանը այնչափ կը նայ մեծցունել իր թշուառութիւնը, քան որչափ ինքըզները շղթաներով կապած ու բանտարկըված՝ ու մարդկային կարեկցութենէ զրկըված՝ ու որպէս թէ անապատին կատղած վայրենի դադանը սեպված ու անանկ վարմունք մը ընդունած գտնալը : Եսանկ ճամբայ մը բռնելը խելացի մարդը խենթեցունելու հերթ է . հապտ ուրջափ ևս առաւել ան որուն բանականութիւնը արդէն խանգարեալ է : Բռնութիւնը խելացի մարդը կը խենթեցունէ՝ կըսէ Սողոմոն . և անտարակոյս խենթը պիտի կատղեցունէ ու անբժշկելի ընէ, թէ որ երկար շարունակվի :

Սիւրբապէս իրենց սեռին օգուտը ուղղ քանի մը բարերար անձինք գտան թէ անգթութիւնը ու խստութիւնը խելագարներուն թշուառութիւնը չեն թեթեւցունել, կամ անոնց բանականութիւնը կրկին իրենց դարձունել : Սողոմոն խելագարը երբ իրօք անընդունակ է չարագործութեան իր բանականութիւնը պակսութենէն՝ չարագործ մարդու մը պէս պատժելու ու բանտը դնելու խաժաղութիւնը սովորութիւնը բարբարոսներուն կը վայլէ . ու առանց յապաղելու յաւիտեան բնաջինջ ըլլըվել պէտք է ամէն ան երկիրներէն որ Վրիստոսի Լետտալանովը լուսաւորված են : Փորձառութիւնը հիմայ յայտնապէս ցուցուց թէ խելագարութեան ախտը դէզորէական ու բարոյական դարմանով հասարակ ախտերէն էվելի զիւրութեամբ կը բժշկըվի : Եւ ճշմարտութիւնը հաստատված է անանկ փորձերով՝ որոնց վրայ լաւ խորհրդածող ամէն միտքերու մէջէ բոլոր բանաւոր տարակոյսները մէկ զի կընէ : Եւ փորձառութիւններուն ու զիւրաւանջներուն մէկ քանիները հիմայ մեր ընթերցողներուն կը ծանուցանենք :

Յամի Տեառն 1827ին Լոնդոնի մէջ տըպագրըված պատմութիւն մը կը ցուցնէ թէ

Կօստանբուլի յիմարանոցին մէջը 40 ան ձինք իրենց խելագարութեանը առջի սկզբնաւորութենէն իրեք ամիս չանցած վեցաւ թիւ բազմամասնակեայ խելագար հոն տարված ըլլալով բոլորն ալ բժշկութիւնը ներուն շատերը չեն բժշկուիլ : Բայց և ու իրենց բարեկամներուն տրվել էին : Եւ նոնք որ իրենց ախտին սկզբնաւորութենէն իրեք ամիսէն ետեւ մինչև տարի մը անցած հոն դրվել էին : 45 հոգիէն 25 հոգի բժշկու վել էին . բայց անոնց ախտը որ երկու տա լիէն էվելի հինցած էր : 79 հոգիէն միայն 14 հոգի բժշկուվել էին : Թէ Միացեալ Միւսհաններուն մէջ և թէ Լաբոսայի մէջ եղած բժշկութիւնները զգուշութեամբ քնն նելով կը դատենք թէ հնացած ախտաւոր ներուն 100ին 14ը կամ 16ը բժշկուված են . բայց անոնց ախտը որ տակաւին տարի մը հինցած չէր , կէսէն էվելին յիմարանոց ներուն մէջը դործածված կարգադրութիւն ներուվ իրենց բանականութիւնը կրկին ստացած են :

1833ին սկզբնաւորութեանը ընդարձակ յիմարանոց մը շինվեցաւ Մասաչուզէթ Միսհանի ծախքովը Վօրսէսըրը քաղքին մէջը՝ որ Պոսդըն քաղքին արեւմտեան կող մը կիցնայ 40 մղոն անկից հեռու : Բնկա Միսհանեալ Միսհաններուն մէջ առջի յիմարանոցն էր , ու վերոյիշեալ նահանգ զին մէջը բանտերու ու անկերանոցն լու մէջ եղած բոլոր խելագարները կաւաւարութեան հրամանովը հոն տարվեցան՝ հանդերձ շատ ուրիշներուն հետ որոնք իրենց ընտանեացը ու բարեկամներուն մէջն էին թէ կապված և թէ ազատ :

Յիմարանոցին վերակացուն՝ որ երեւելի բժիշկ մըն էր , 1834ին վախճանին հրատա լակեց թէ հոն տարված խելագարներուն բոլորէն 100ին 55ը իրենց բանականութիւնը ստացել էին : Եւ թիւը Լաբոսայի ստանկ յիմարանոցներուն մէջ բժշկուված խելա գարներուն թիւէն էվելի է : Մեծ Բրիտա նիայի 13 յիմարանոցներուն մէջ 100ին 35ը բժշկուվել էին : Գաւանայի 5 յիմարանոց ներուն մէջը 100ին 43ը բժշկուվել էին : Գերմանիայի 4 յիմարանոցներուն մէջ 100ին 31ը բժշկուվել էին : Բայց Վօրսէս զբոլ յիմարանոցին մէջ 66 խելագարնե րէն՝ որոնց ախտը հինցած չէր , 54ը բժշկու վեցան , ու 6ը լաւութեան դարձան :

Սակայն թէ աս յիմարանոցին և թէ Լաւ րոսայի մէջ տար նմաններուն մէջը դոնը սկզբնաւորութենէն իրեք ամիս չանցած վեցաւ թիւ բազմամասնակեայ խելագար մարանոցին մէջը անուշ և մարդասէր վար մունք մը ընդունելով՝ թէ և խաղաւ բժշկ կը ված չեն ալ նէ , զրեթէ միշտ հանդար տած ու մեծապէս լաւութեան դարձաւ են : Եւ ատ անգամ քանի մը շարութիւն մէ ջը զեղօրէական դարմանով խելագարութեան ստատիկ զայրացումը կանցնի , ու ա նատենը որդմելի յիմարը անվնաս ըլլալով իր ազատութիւնը վայելելու թող կը արվի : Եւ ատ հոգ կը տարվի խելագարներուն զգուշութեամբ թէ իրենք բանական մարդիկ են , ու պէտք է որ իրենց անձին յարգու թիւնը ճանչնան : Բնահանրապէս գտնուված է թէ իրենց մօթին քանի մը կարողութիւն ները ըստ մեծի մասին չի խանգարած են : Գրեթէ միշտ մասնաւոր նիւթեր կան որոնց վրայ ըստ բաւականին բանականութեամբ ու հաճութեամբ կը խօսին , ու զերեք բը ժշկելու խիստ լաւ ճամբան ան է՝ որ անոնց ուշադրութիւնը իրենց միտքերը խանգա րող ան աւարկաներէն դարձրի , և ուրիշ ներուն վրայ շնակրվի :

Վօրսէսըրի յիմարանոցին վերակացունը րած պատմութենէն՝ 1837ին վախճանին՝ կերեւայ թէ մինչև ան նոյն ժամանակը 100ին 80ը բժշկուվել էին որոնց ախտը հինցած չէր : Եւ յիմարանոցը մտած խելագարնե րուն 337ը անկին էին , ու միայն 173 հոգի կին ունէին : 337ը անձանց մէջէն 283ը բը նաւ ամուսնացած չէին . 30ը այրի կնիկներ , ու 24ը այրի մարդիկ էին : Եւ շխարհիս ըս կը զննուորութեանը երբոր Լստուած մարդը ստեղծեց , ըսաւ թէ՝ Եղեկ չէ մարդուն մի նակ ըլլալ : Եւ իկա ինտոր որ բանտենը՝ ա նանկ ալ հիմայ ճշմարիտ է :

Խելագարութիւնը ըստ մեծի մասին կը պատահի 20 տարվմէ մինչև 30 տարվան հասակին մէջ : Եւ իկց քիչ կը պատահի 30 էն մինչև 40ը , ու ամէնէն քիչ 20 տար վմէն վար հասակին մէջ : Եւ իկա թէ է ըիկ մարդոց և թէ կնիկներուն վրայ ճշմա րիտ է : Բայց Գաւանայի մէկ մեծ յիմարա նոցին մէջը տարբեր կերպով ցուցված է

տա : Կերկույ թէ հոն էրիկ մարդիկ 20 տարւ
վրնէ մինչև 30 տարւման հասակին մէջ կը
խելագարին , ու կնիկները 30էն մինչև 40ին
մէջ :

Վ օրսէսդըրի յիմարանոցին մէջ 40էն
մինչև 50 տարեկան 70 խելագարներէն 50ը
բժշկովեցան . ու 50 տարւրնէ մինչև 60
տարեկան 47 խելագարներէն 26ը բժշկովե-
ցան : 60էն մինչև 65 տարեկան հասակի
մէջ 9 խելագարներէն ամէնն ալ բժշկովե-
ցան . բայց 20էն մինչև 25 տարեկան հա-
սակի մէջ 72 խելագարներէն միայն 27ը
անձինք բժշկովեցան :

Աս դիպումները հեղինակներուն ընդ-
հանուր կարծիքներէն տարբեր են , որոնք
կըկարծէին թէ խելագարութեան ախտը
փոքր հասակի մէջ ելլելի դիւրութեամբ
կըբժշկուի . քան թէ ծերութեան մէջ : Ա-
սոր ասանկ ըլլալուն պատճառը հաւանա-
կանաբար ան է որ փոքր հասակի մէջ բնա-
կան պատճառներէ կըծագի ան , մանաւանդ
թէ երիտասարդական ցանկութիւններուն
տեղի տալէն , ուսկից շատ անգամ խիստ
զայրագին ու անբժշկելի խելագարութիւն
առաջ գալ գտնուած է : Արիտասարդնե-
րուն ըզեղը ու ջիղերը առաւել կակուղ ե-
րնդունակ են . քան թէ ծերերունը . և աս
պատճառովը երիտասարդները վաճառու-
թեան տեղի տալով յատկապէս մեծ վտան-
դի մէջ կըծգեն ինքզինքնին խելագարու-
թեան հանդիպելու : Յիմարանոցին պատ-
մութիւնները իրենց ձայնը Վաքեալին
հետ միացունելով կըգոչեն , Արիտասարդ-
նան ցանկութիւններէն փոխի :

Աս յիմարանոցին բացվելէն չորս տարի
լրանալուն գտնովեցաւ թէ ախտերնուն
սկզբնաւորութենէն տարի մը չանցած հոն
մոնող 161 խելագարներէն 143ը բժշկովե-
րէին , 10ը չի բժշկուած մեռեր էին , ու 6ը
բաւական փորձ մը չեղած վրանին յիմա-
րանոցէն հանվեր էին : Ասորք մեզ կըտե-
լեկացունեն թէ որչափ հարկաւոր է խելա-
գարութեան ախտին նոր սկզբնաւորութեա-
նը անիկա բժշկելու ջանալ :

Յիմարանոցին պատմութիւնները շատ
սքանչելի ու խրատական ճշմարտութիւններ
կըցուցնեն խելագար անձանց ու խելագա-
րութեան պատճառներուն վրայով : 110

անձանց խելագարութիւնը արեւցութենէ
առաջ եկած էին , որոնցմէ 93ը էրիկ մար-
դիկ ու 17ը կին էին : 115 անձանց խելագա-
րութիւնը ընտանեկան տառապանքներէ
ծագած էին : Ասոնցմէ 65ը կին էին , ու 50ը
էրիկ մարդիկ : Հանազան կերպ վատա-
ւողջութենէ պատճառած 86 խելագար-
ներէն 63ը կին էին , ու 23ը էրիկ մարդիկ :

Դարձեալ աս յիմարանոցին մէջը ար-
եւցութենէ խելագարութեան պատահողնե-
րուն 100ին դրեթէ 50ը բժշկովեցան : Ին-
տանեկան տառապանքներէ միտքերնին կոր-
սնցունողներուն 100ին 53ը բժշկովեցան :
Վ ատաւողջութենէ խելագարութեամբ
բռնվողներուն 100ին 72ը բժշկովեցան :
Բայց երիտասարդական ցանկութեանց ա-
մթալից և վնասակար հեշտութիւններէն
խելագարութեան պատահողներուն 100 ին
միայն 7ը բժշկովեցան : Ասիկա երիտա-
սարդներուն մէկ մեծ խրատ մը ըլլալու է :

Մեծ զուարճութիւն կըպատճառէ մեզի
նաև աս ալ զխոնալ , որ յիմարանոցէն
բժշկուած ելլողներուն մէկը հազիւ թէ
վերստին խելագարութեան մէջ ինկած է ,
ու լաւութեան դարձած ելլողները միշտ ա-
նանկ յառաջանալով վերջապէս բոլորովին
բժշկուած են : Անանկ մեծ յաջողութիւն
մը ունեցաւ աս յիմարանոցը որ ան երկրին
ուրիշ մասերուն մէջ ալ անոր պէս շատե-
րը հաստատովի սկսեցին հիմայ :

Աս նիւթիս վրայով մեր խօսքը վերջա-
ցունելէն առաջ պարտինք մեր ընթեր-
ցողներուն ցուցնել խելագարներուն հի-
տը վարվելու քանի մը յատուկ և զխառը
եղանակները որ հիմայ կըգործածվին :

Նախ ամենեկին մէկ կերպ պատիժ մը
չի տրվիր անոնց , ոչ ալ կծու կամ յանդի-
մանական խօսքեր կըգործածվին . հապա
միշտ մեծ քաղցրութեամբ ու հեզութեամբ
կըվարվուի հետերնին :

Երկրորդ ամենեկին խաբէութիւն չի դո-
ւածվիր անոնց : Ասոր նպատակը հոն կը-
նայի որ սորվեցունեն անոնց իրենց խնամա-
կարներուն վրայ հաւատարմութիւն ունե-
նալ : Բոլոր խաբէական արուեստները եր-
բոր երեսն ելան , միշտ հաւատարմութիւ-
նը կընուագեցունեն . յիմարանին ալ խիսկ և
խիսկ կիմանան խաբէութիւնները : Օրինա-

կի աղագաւ ծնողքները որչափ կըխաբէրը բեն իրենց զաւկերները, և ասանկով երկու դաս կըտորվեցունեն անոնց. մէյմը ստախօս ըլլալու, և մէյմալ իրենց վրայ քիչ հաւատարմութիւն հաստատելու: Ենանկ ալ խելագար անձը անգամ մը որ խաբվի՝ զինքը խաբողին վրայ ունեցած բոլոր հաւատարմութիւնը կըկորսընցունէ, և հետեւապէս խաբողն ալ ան նոյն բոպէին անոր քովը ունեցած իր բոլոր պատիւը կըկորսընցունէ:

Երբորդ՝ փորձով գտնովեցաւ որ ժամերգութիւն մտիկ ընելը՝ Սուրբ Գրոց ընթերցումը ու աղօթքի միաբանութիւնը և քալող լսելը խելագարներուն վրայ շատ ազդու և օգտակար զօրութիւն մը կըներգործէ: Եսիկա միշտ մեծապէս կըգովվի թէ որ ախտաւորը լսիկ է ու կատղած չէ: Գտնոված է որ մեծապէս օգուտ կըգործէ իրենց մտացը՝ Թոյլտուութիւն ընել անոնց եկեղեցի երթալու ան պայմանովը որ լսիկ մնան հոն՝ ու ըստ պատշաճի վարվին: Եսիկա գրգիւ մը կըլլայ անոնց՝ իրենց զգացումները զսպելու. և անգամ մը որ ասիկա սորվին ընել. կատարելապէս բժշկովելու խիստ քաջալերութիւն տըւող աստիճանի մը հասած են: Թէ որ ախտաւորը ինքրորինքը կընայ զսպել ժամ մը, շատ չանցած օր մըն ալ պիտի զսպէ, ու պիտի յաւաջանայ երկարապէս ժամանակ ալ զսպելու, մինչև որ վերջապէս իր միտքը բժշկովի: Իայց մեծ բանը ինքրորինքին զսպելը չէ, հապա Մտուծոյ շնորհքը՝ որ կըբարվի Մտուծոյ պաշտամանց ուշադրութիւն ընելէն, ու խողաղութիւն կընծայէ հաւատարապէս թէ յիմարներուն և թէ խելայիններուն մտքին:

Հատերը չի կան հիմայ մեր մէջն ալ՝ որոնք իրենց անձերուն՝ հաւատքի՝ իրենց բարեկամներուն՝ և իրենց հայրենեացը համար կորսըված կըսեալին. ու թէ որ անոնց համար ասանկ յիմարանոցներ պատրաստըված ըլլային, կընային անոնք դաւնալ իրենց ուղիղ միտքերուն՝ բանական էակներուն բարձր պարծնութիւններուն՝ իրենց բարեկամներուն՝ իրենց հայրենեացը՝ ու Մտուծոյ պաշտօն մատուցանելու դերագոյն երջանկութեանը՝ Կարուգործնասորի

նման, որ ատեն իր բանականութիւնը իրեն գարծաւ: Երգեօք շուտով չի պիտի տեսնանք որ Երեւելան կողմերն ալ ասոր պէս յիմարանոցներ շինվին ու աւատանան:

ԳԺԲԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ Դ՝ ՈՐՈՇԱՐ:

Են անձը որ կընստի ու իր գծաղղութիւններուն և իր բնական պակսութեանցը վրայ կործայ, թող գիտնայ որ թշուառ պիտի ըլլայ: Իայց ան որ իր Ստեղծողին իրեն տըւած քիչ տիկ պիտի շահի, ու վերջը էվելի բան պիտի կատարէ քան թէ անոնք որոնք բնականաբար լաւագոյն ձիրքերով օժտըված էին, իայց աղէկ չի բանեցուցին զանոնք:

ՆԱՆՈՒՑՈՒՄ:

Սրբ Գաւիթ Ս իլքի [Sir David Wilkie] Ենգլիայի փիլիսոփային քննութեամբը գտնովեցաւ թէ Ս՝ եւեալ ծովը 1198 ոտք ցած է Ս՝ իջերկրական ծովէն. ու Երուսաղէմի քաղաքը 2262 ոտք բարձր է Ս՝ իջերկրական ծովէն:

Հարաւային ծովերը քննելու համար Ենգլիացոց խրկած նաւերուն մէկ նաւապետը Սոսանուն մօտ օրերս Սոնդոնի (Սադաւորական Եւսարհագրական ընկերութեանը գիր մը խրկեց, որուն մէջը կըծանուցանէ թէ Հակարջային Բեւեռին մինչև 12 աստիճան մնացած դէպի Հարաւգտեր է, ու Հարաւային Սագնիսական Բեւեռին զիրքը գրեթէ որոշեր է:

Կարողած շունէ խածնը լողնելուն դէպք:

Փարիզի Եւոդըութեան Բնկերութիւնը կատղած շունէ խածնը փողներուն դարմանին համար աս հետեւեալ կանոնները հրատարակեց 1841 ին Յունիսի 22ին:

ա. Ենթիջապէս երկու ձեռքով վերքին բոլորալքը անանկ կոխէ՝ որ արիւնը աղատօրէն վազէ, ու շանը բերնի լորձուէքը դուրս կըլլայ:

բ. Եւս վերքը ջուրով որուն մէջը ալքալեան գոյացութիւն մը խառնած ըլլայ, ինչպէս լէմձնի ջուր, մոխրաջուր, օճառ, աղբուր, մեղ, կամ մինչև անգամ մալ ուր ջրով:

գ. Ս՝ էրքը կոխելու ու լուալու գործողութիւնը կատարված ատենը, երկըթի կտոր մը տաքցուր կրակին մէջ՝ ու խորունկ մը վերքին մէջը խօթէ անիկա: Այսէ որ միայն այնչափ տաքնայ երկաթը որ բաւական ըլլայ վերքը խարելու պէտք չէ որ կարմըած ըլլայ ան:

Լորձուէք. հոռէս: